

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DİJİTAL / E-KİTAP OKUMA KÜLTÜRÜ: SELÇUK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

DIGITAL / E-BOOK READING CULTURE IN UNIVERSITY STUDENTS: SELÇUK UNIVERSITY SAMPLE

Hüseyin ODABAŞ

Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, odabashuseyin@gmail.com

Zuhal Yonca ODABAŞ

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, yoncaodabas@yahoo.com

Hasan SEVMEZ

Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi, Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, hsevmez@selcuk.edu.tr

Öz

Bilişim teknolojileri, bireysel ve toplumsal düzlemde pek çok olgunun değişmesine etki etmiştir. Okuma, yaşanan bu süreçten etkilenen olgulardan biridir. İnsanoğlu yazıyı bin yıllar boyunca okuyan ve okunan arasında aracı olmadan okumuştur. Dijital teknolojilerle birlikte bu iki unsur arasına ekran girmiş; okuma eylemi içinde bilinen her şey yeniden yapılanmaya başlanmıştır. Ekran üzerinde sürdürülen dijital okuma eylemi, toplumun her katmanında yaygınlaşmaya devam etmektedir. Dijital okuma eylemi yaygınlaşmaya devam ederken, bireysel okuma tercihleri ve davranışında da farklılaşma yaşanmaya başlamıştır. Dijital okumanın etkileri, bilişim araçlarını daha yoğun kullanan gençlerde daha fazla hissedilmektedir. Bu bakımdan araştırmada dijital okuma olgusu hakkında değerlendirmeler yapıldıktan sonra, dijital okumanın neden ve sonuçları hakkında bilgiler verilmektedir. Daha sonra Selçuk Üniversitesi öğrencileri arasında dijital okuma kültürünün durumunu ve öğrencilerin okuma tercihlerini saptayabilmek amacıyla, yapılan anket bulgularının değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Abstract

Information and communication technologies have influenced the changing of many event at the individual and social level. Reading is one of the event affected by this process. The human beings read the script without tools between the reader and the object read for thousand years. Along with digital technology the screen was included between these two elements; everything in the act of reading begins to be reshaped. Digital reading action on screen continues to spread at every level of society. As the digital reading activity continues to spread, individual reading preferences and behaviors also begin to differentiate. The effects of digital reading are felt more in young people who use information and communication technologies more intensively. In this respect, after evaluating the digital reading event in this research, information about the causes and results of digital reading is given. Later, in order to determine the status of the digital reading culture and the students' reading preferences among Selçuk University students, the survey findings are evaluated.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 15 Şubat 2018
Kabul edildiği tarih: 13 Mart 2018
Yayınlanma tarihi: 27 Haziran 2018

Article Info

Date submitted: 15 February 2018
Date accepted: 13 March 2018
Date published: 27 June 2018

Anahtar sözcükler

Dijital Okuma; Okuma Okuryazarlığı; Okuma Alışkanlığı; Selçuk Üniversitesi

Keywords

Digital Reading; Reading Literacy; Reading Habit; Selçuk University

DOI: 10.33171/dtcfjournal.2018.58.1.8

GİRİŞ

Dijital teknolojiler, gençler başta olmak üzere toplumun her katmanında geleneksel davranış biçimlerinin değişmesini etki etmiştir. Bilgiyi edinme, paylaşma ve kullanma süreçlerinde bilinen davranış kalıplarının değişmesinde, ekran üzerinde okuma yapma olanağı sağlayan teknolojilerin yaygınlaşmasının etkisi büyüktür. Bu yönüyle mevcut dönem ve bu dönemin aktörleri, iki kapak arasına yerleştirilerek basılan materyale alternatifin geliştirildiği, yeni tür yayınlara ve yeni bir döneme tanıklık yapmaktadır. Bu dönem, insanların günlük bilgiden dini bilgiye, bilimsel bilgiden toplumsal bilgiye her türlü bilgiyi aynı zamanda, hatta öncelikle ve çoğunlukla internetten edinme eğilimi gösterdiği bir dönemdir.

Özellikle akıllı cep telefonlarının internetle buluşması sayesinde, yalnızca bilgisayarlar üzerinde yapılmakta olan pek çok işlem, zamana ve mekâna karşı daha fazla özgürleşmiştir. Bu dönemde bireysel ve sosyal yaşamın her türlü gereksinimi, bu cihazlar aracılığıyla daha aktif biçimde karşılanabilir olmuştur. Akıllı telefonlar okulda öğrenciler, tribünde futbolseverler, trafikte sürücüler, havalimanında yolcular, mutfakta ev hanımları, tarlada çiftçiler, kısaca hayatın her alanında, herkesin kendi bilgi gereksinimini karşıladığı öncelikli bilgi erişim kapısı haline gelmiştir. Aynı zamanda bilgisayar işlevi gören teknolojiler sayesinde bireysel ve toplumsal okuma ortamlarının oluşturulmasına ve/veya geliştirilmesine yönelik eylemler artmakta ve paylaşım yöntemleri çeşitlenmektedir. İnsanların sosyal medya üzerinde haber, bilgi ve görsel paylaşımları, uzmanların istek ve şikâyetler için yaptığı yorumlar, gazete yazarlarının tatil yaparken yazdığı köşe yazıları, amatör gezginlerin gezi blogları gibi anlık, hızlı ve yoğun oluşan dijital içerik, okumanın çeşitliliğini ve hacmini artırmaktadır. Herkesin okuma süreçlerini etkilediği ve aynı zamanda söz konusu süreçlerden etkilendiği bu dönem, daha önceki kuşaklar tarafından deneyimlenmemiş yeni özellikler barındırmaktadır.

Akıllı telefonlar, tabletler ve elektronik kitap okuyucuları, özellikle de teknoloji ile iç içe yaşayan gençleri ekran üzerinde okumaya sevk etmektedir. Gençlerin okuma eylemini ekran üzerinde sürdürmesinin pek çok nedeni bulunmaktadır. Toplumda dijital teknolojilerin yaygınlaştığı bir dönemde dünyaya gelmeleri, internetin eğlenceli bulunması, ödev ve proje gibi araştırmaların internet aracılığıyla daha kolay halledilebilmesi gibi pek çok etken bu nedenler arasında gösterilebilir. Hiç kuşkusuz akıllı telefonların söz konusu olguya etki oranı çok yüksektir. Bu etkenlerden biri de sınıflarda internet bağlantısını destekleyen akıllı tahtalardır (Asutay 32). Veri, enformasyon ve bilgi sağlama araçları olarak yaşamın her alanına giren ekranlı dijital teknolojiler, bu döneme özgü bir olgu olarak ortaya çıkan dijital okumanın oluşmasına yol açmıştır.

Dijital okuma; veri, enformasyon ve/veya bilginin dijital araçlar aracılığıyla okunması eylemidir. Dijital okumayı geleneksel okumadan ayıran en belirgin özellik, eylemin ekran üzerinde yapılıyor olmasıdır. Eyleme etki eden okuma aracı zaman içinde insan davranışı üzerinde çok yönlü etkiler göstermiş ve okuma davranışında değişikliklere neden olmuştur. Metni okuma yöntemi, metne karşı duyarlılık, okuma süresi, okunanları/okunacakları tarama-bulma metodu, yönlendirme, içerik çeşitliliği ve seçiciliği gibi pek çok husus, dijital ve geleneksel

okuma eylemleri arasında ortaya çıkan farklılıklar olarak dikkat çekmektedir (Liu, *Reading Behavior in the ...* 701-702; Odabaş 284).

OKUMA ORTAMINDA DÖNÜŞÜM

Günümüz dünyasında okuma, önceki dönemlere göre oldukça farklılaşmıştır. 90'lı yılların ortalarına kadar okuma büyük oranda kâğıt üzerinde sürdürülen bir eylem olarak bilinirdi. Basılı okuma metinleri, çocuk kitaplarından uzun romanlara, broşürlerden ansiklopedilere, gazete ve magazinlerden bilimsel dergilere, billboard ilanlarından kurumsal dokümanlara kadar çok farklı biçimlerde üretilmekteydi (Binkley ve diğerleri 6).

Zaman geçtikçe önceleri büyük oranda basılı metin aracılığıyla elde edilen bilgi, bilgisayar veya akıllı telefon gibi cihazların ekranları vasıtasıyla alınmaya başlar. Bu süreçle birlikte metnin yapısı ve formatı da değişir. Değişim, okuyucuyu amaçlı okuma konusunda yeni zihinsel stratejiler ve daha açık hedefler geliştirmeye zorlar. Dijital teknoloji üzerinde sunulan metin artık eskiden olduğu gibi basit bir metin değildir. Onu var eden bileşen sayısı artmış ve zenginleşmiştir. Buna bağlı olarak okumanın tanımı değişmiş; okuma gereksinimleri ve stratejilerinde farklılaşma yaşanmıştır. Dijital metinleri okumada başarı, içerisindeki bileşenleri ve zengin nesnelere ile birlikte metni analizleme, sentezleme, bütünleştirme ve yorumlama süreçlerini tanımaya ve uygulayabilmeye bağlı hale gelmiştir. Dijital ortamlarda okuduğu metnin kendisini ve bileşenlerini yönetme başarı göstermek de, okuma etkinliğini etkileyen yeni süreçler arasında yerini almıştır. Okuma metninin katalog verilerini yönetme becerisini gösteremeyenler, sahip olduğu yüksek miktarda kaynaklar arasında iş ve zaman kayıpları yaşayabilmektedir. Bunların yanı sıra, sahip olduğu kaynaklar arasında arama yapma, arama şablonlarını yönetme ve bu kaynakların yönetilmesi için gerekli olan bireysel veri yazılımlarından yararlanma becerisine sahip olmayanlar, dijital okuma serüveninde yeterli başarıyı gösterememektedir.

Okuma davranışında geçmiş ile günümüz arasında ortaya çıkan değişime üç temel faktörün etki ettiği anlaşılmaktadır. RAND Reading Study Group tarafından geliştirilen (Snow xiii-xvi) ve PISA 2018 Reading Literacy Framework adlı dokümanda çerçevesi çizilen kavramsal sınıflamaya göre (Şekil 1) günümüzde sürdürülen okuma eylemi, okur kaynaklı motivasyon, ön bilgi ve diğer bilişsel yetilerden oluşan faktörden etkilenmektedir. Okuma eylemi niteliği, okumayı kimin yaptığına, neyi okuduğuna ve neden okuduğuna bağlı olarak değişebilir. PISA tarafından hazırlanan dokümanda da okuma eyleminin, **metin (text)**, **görev (task)**

ve **okuyucu (reader)** unsurlarından oluşan üç temel faktör etrafında şekillendiği ifade edilmektedir. Okuma eyleminin niteliğine etki eden metnin formatı, miktarı ve kullanılan dilin yapısı gibi etkenler, metin faktörleri içinde yer alır. Okuyucunun metinle meşguliyetini motive eden gereksinimler veya sebepler bağlamında okumanın neden yapıldığını belirleyen ikinci etken görevdir. Okumanın isteğe bağlı olarak yapılanı ile görev amaçlı yapılanı arasında nitelik yönünden oldukça farklı sonuçlar ortaya çıkar. Okumanın amacını belirleyen bu faktör, eylemin birey üzerinde etki düzeyine de doğrudan tesir eder. Okuma eyleminin varlık nedeni olarak bilinen okuyucu, aynı zamanda sahip olduğu özelliklerle birlikte yürüttüğü eylemin niteliğini de belirleyen konumdur. Okuyucunun eğitim düzeyi, deneyimleri, sentez yapma yetisi, dil becerisi, konusuna olan hâkimiyeti gibi özellikler okuma eyleminin niteliğine doğrudan etki edebilmektedir (Binkley ve diğerleri 11-12).

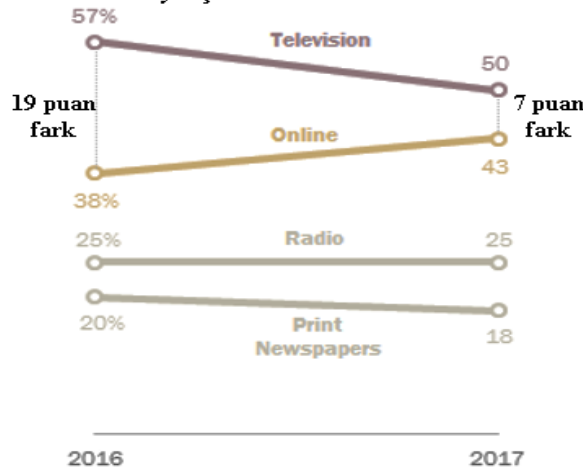
Şekil 1: Okuma Okuryazarlığı Faktörleri (Binkley ve diğerleri 11)

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasının sonucu olarak, okuma eylemi basılı materyalden dijital metinlere doğru kaymıştır. Örneğin, özellikle son on yıldır Amerika Birleşik Devletlerinde vatandaşların haber edinme araçlarını artan şekilde değiştirme eğiliminde olduğu gözlemlenebilmektedir. Son yıllarda basılı ve geleneksel haber kanallarının yerini hızla taşınabilir dijital araçlar ve sosyal medya almaya başlamıştır. 2014 yılında Amerikan vatandaşları haberleri televizyondan sonra, radyo, basılı gazete ve magazinlerden önce ikinci sırada yer alan bilgisayarlar vasıtasıyla okumaktadır (The American Press Institute). Pew Research Center tarafından, 2016 yılında Amerikan halkının yalnızca onda ikisinin haberleri basılı gazeteden edindiği ve 2013 yılından 2016'ya kadar %27'lerden bu seviye düştüğü belirtilmektedir (Gottfried ve Shearer).

Aynı kuruluş tarafından 4971 kişi üzerinde yapılan araştırmada ve 2017 yılında 'News Use Across Social Media Platforms 2017' adıyla hazırlanan raporda, günlük haberleri televizyondan takip edenlerin oranının bir yıl içinde %7 azaldığı; buna karşın internet aracılığıyla haber edinenlerin oranının 2017'de bir önceki yıla göre %5 attığı görülmektedir. Raporda haberleri radyodan takip edenlerin oranında değişim görülmesi de basılı gazeteyi haber kaynağı olarak kullananların oranının bir yıl içinde %2 azaldığı belirtilmektedir (Şekil 2) (Gottfried ve Shearer).

2016'dan günümüze televizyon ve online haber kaynağı arasındaki oran kapanıyor

Her türlü haber kaynağını sıkça kullanan yetişkinlerin oranı

Şekil 2: Haber kaynağı değişimi (Gottfried ve Shearer)

Toplumsal ilginin basılı yayıncılıktan dijital dönüşümüyle birlikte, okumanın bir beceri olarak öğrenilmesi gerektiğini zorunlu kılan sonuçlar da ortaya çıkmıştır. Sayfaları çevrilebilen, yatay ve düşey eksenli göz hareketleriyle okunabilen metinleri edinmeye, yararlanmaya, korumaya, sınıflamaya, tanımlamaya ve benzer süreçlere dair yüzyıllardır bilinegelen kuralların değiştiği bir döneme doğru hızla girilmektedir. Bu dönemde okuyucuların dijital okumanın gereklerini karşılayacak yeni becerilere hâkim olması gerekmektedir. Örneğin enformasyon ve bilginin kontrol edilemez biçimde ürettiği bu dönemde, okuyucuların edindikleri kaynakları doğruluk ve yeterlilik bağlamında değerlendirme becerilerine eskiden olmadığı kadar ihtiyaçları olacaktır. Benzer şekilde kaynakların ilgili konu alanı içinde bütünü ne oranda temsil ettiğini sınavabilecek yeteneğe de sahip olunması gerekmektedir. Zira geçmişte araştırma sürecinde bulabildiği kadarı ile yetinen ve edinebildiği kadarı ile okuyarak araştırmasını tamamlayan araştırmacı, bugün pek çok alanda okuyamayacağı kadar çok kaynağı edinebilmektedir. Alışıl gelmiş okuma-anlama stratejileri, dijital okuma ortamları için yeterli değildir. Bu

bakımdan içinde bulunduğumuz dönemde her okur, dijital okuma ortamlarının doğasına uygun becerilerle zenginleştirilen okuma yeterliliği ile donatılmak zorundadır.

Dijital yayıncılıkta sık sık yaşanan teknik sorunlar, okurların canını sıkmakta, zaman kaybettirmekte ve hatta okuma eylemini sonlandırmasına neden olabilmektedir. Ağ bağlantı sorunları, tarayıcı sorunları, eklenti noksanlıkları, ekran-görüntü uyumsuzlukları, istenmeyen reklamlar, çerezler ve açılır pencereler gibi okuyucuların bilmediği ve/veya bilmek zorunda olmadığı bazı sorunlar, bu dönemin okuma serüvenini başkalaştıran ve zorlaştıran sorunlar arasında yer almaktadır. Kendi menfaatleri için, yaşanan bu değişim sürecine uyum sağlayabilmek ve karşılaştığı sorunlarla baş edebilmek, günümüz okuyucularının güncel gereksinimleri kapsayacak şekilde okuma becerisine sahip olmasını gerekli kılan diğer nedenlerden bazılarıdır. Dijital yerlilerin dijital göçmenlere göre dijital okuma becerisi, kuşkusuz daha iyi düzeyde seyretmektedir. Dijital göçmenlerin okumayı ekran üzerinde uzun süreler boyunca yapabilmeleri, ekran üzerinde okurken anlama ve sentez yapma becerilerini geliştirebilmeleri ve genel olarak söz konusu ortamlarda okuma konsantrasyonlarını daha üst düzeylere yükseltebilmeleri, denemeler sonucunda kazanılabilecek ve dolayısıyla biraz zaman alacaktır.

OKUMA

Okuma, genel olarak daha yeni ve/veya daha fazla enformasyon ve bilgi sahibi olma amacıyla kayıt altına alınmış olanları anlamak maksadıyla çözümlenme ve algılama yolu olarak bilinen sosyal davranış biçimidir. Bunun yanı sıra, okuma olgunluk yaratmak ve güncel meselelerle ilgili farkındalığı arttırmak için de sürdürülen bir davranış türüdür (Sangkao 2). Okuma, insanın çevresinde gözlemlediği olayları önyargılardan arınmış bir gözle değerlendirmesine olanak sağlar. Aynı zamanda bireyin kişiliğini ve zihin kapasitesini güçlendiren bir araçtır. Düzenli okuma, insana bulunduğu çevrede sağlıklı iletişim kurabilmesi için gereksinim duyduğu zihinsel birikimi kazandırır ve bu birikimi iletişim dili içerisinde sergilemesine olanak tanır. Zihinsel birikimini iletişim dili içerisinde başarılı şekilde sergileyebilen birey, büyük oranda yaşadığı toplumda değer verilenler, dikkatleri toplayanlar ve ürettiği değerlerden yararlananlar arasında yer alır.

Okumanın birey üzerinde yararlı etkiler oluşturabilmesi bazı koşullara bağlıdır. Okumanın istekli ve bilinçli olarak yapılması, okunana karşı sergilenen algının daha üst düzeylerde olmasını sağlar. Tersine, bir görev karşılığında ya da zorlama ile yapılan okumanın, beklenen verimi karşılamayacağı bir gerçektir. Aynı zamanda okuma, sürekli ve düzenli olarak yapıldığında yararlıdır. Yıllar boyunca, bireysel eğilim ve tercihe uygun olarak yapılan okuma eyleminin, kesintiye uğrayan ve kuralları olmayan okumaya kıyasla verimliliği yüksektir. Uzun zamana yayılan okuma, insanların zihinlerinde oluşan bilginin ve deneyimin yavaş yavaş gelişmesini ve olgunlaşmasını sağlar; diğer insanların inançlarına karşı değer duygusu ve anlayış kazanmalarının yolunu açar (Cook, Halleran ve O'Brien 109-111).

Okumanın bilgi yükleme, aynı tür bilgileri karşılaştırma ve sentez yapma, ifade becerisini geliştirme, hafızayı güçlendirme, merak duygusunu canlı tutma ve toplumda saygı görme gibi yararlılıkları vardır. Sürekli ve düzenli okuma becerisi kazananlar, aynı zamanda konuyu farklı yönleriyle ele alan ve/veya farklı düşünce ve sonuçlar içeren kaynaklardan beslenenler, zaman içinde eleştirel düşünme becerisi de kazanırlar. Eleştirel düşünme becerisi, bireyin olayların neden sonuç ilişkisini anlamaya çalışırken farklı kaynaklardan ve verilerden yararlanma ve eşleştirme yeteneğini kullanarak daha uygun ve doğruyu bulma yeteneğidir. Eleştirel düşünme becerisi okuma ile güçlenir.

Okuma, yalnızca doğru yöntemle yapıldığında yararlı sonuçları ortaya çıkar. Bilinçsiz, amaçsız ve hatta art niyetle yapılan okumanın bireyin kendine ve doğal olarak topluma yararı olmayacağı gibi, bazen zararlı sonuçlar da doğurabilmektedir. Bilinçli okuma, '**okuma okuryazarlığı**' becerisi ile yapılır. Bireyin eleştirel düşünme becerisine sahip olabilmesi için öncelikle, 'okuma okuryazarlığı'nı bilmesi ve gereklerini yerine getirmesi gerekir. Okuma okuryazarlığı, kişinin herhangi bir hedef üzerinde başarılı olabilmesi, bilgi ve potansiyelini geliştirebilmesi ve topluma katılabilmesi için gerekli olan metinleri anlayabilmesi, kullanabilmesi, değerlendirebilmesi, okuduğunu derinlemesine düşünebilmesi ve bunlarla meşgul olması yönünde gerekli becerilerin bütünüdür (Binkley ve diğerleri 8). Okuma okuryazarlığı, okumanın ötesinde daha çok okunanla meşgul olma; daha önce okunan, gözlemlenen ve deneyimlenenler ile okunan arasında karşılaştırma yapma, üzerinde derin düşünme ve yanlış-doğru ayırdına varma olarak bilinmektedir. Bu süreçleri başarılı biçimde yapabilen birey, zaman içinde eleştirel okuma ve doğal olarak eleştirel düşünme serüveninde de başarılı olur.

Okuma alışkanlığı, okumaya sempati duymayı ve okumadan keyif almayı ifade eden davranış anlamına gelmektedir (Sangkaeo 3). Bireyin okumaya ilgisi, okuma eylemine belirli bir dönem boyunca harcadığı sürenin ve yoğunluğunun belirlenmesi ile saptanır. Sık okuyarak iyi bir okuma alışkanlığına sahip olan birey, başkalarının düşüncelerini daha güçlü biçimde analiz edebilecek yetenekler de kazanır (Cunningham ve Stanovich). Bu nedenle okuma alışkanlığına sahip olanlar, genellikle çevresinde yaşanan olayları ve çevresindeki kişileri daha iyi değerlendirebilenler ve doğru kararlar alabilenler olarak görülür.

Bilgi toplumunun en belirgin özelliği, her sistemin merkezine bilginin yerleşmesidir. Gelişim için gerekli olan temel unsurlar içinde bilgi, sermaye, işgücü, hammadde ve arazi unsurlarından daha kıymetli hale gelmiştir. Günümüzde nitelikli bilginin maliyeti daha yüksektir ve küresel ölçüde hızla yayılabilmektedir. Bilginin değeri kısa süre içinde değişebilmektedir ve bu nedenlerle gelişim sürecinden geri kalmamak ve/veya rekabete ayak uydurabilmek için sürekli olarak güncel bilgiyi sağlamak ve bunlarda yararlanmak gerekmektedir. Böyle bir ortamda klasik öğrenme ve bu sürecin parçası olan eğitim kurumlarının günümüzde bireyin ve toplumun rekabet edebilmesi için gerekli olan öğrenmeyi karşılayabilmesi olanaklı değildir. Her birey eğitim yaşamından sonraki süreçler boyunca bulunduğu ortamın gereksinimlerine uygun olarak bilgi ihtiyacını karşılayabileceği yol ve yöntemleri bilmek zorundadır. Bu nedenle günümüzde eğitim sistemleri içerisinde her bireye bilgi okuryazarlığı becerisi kazandırılmalıdır. Bilgi okuryazarı olan her birey, hangi konuda bilgiye ihtiyacı olduğunun farkına varan; ihtiyacı olduğu bilgiyi hangi ortamdan edinebileceğini bilen; edindiği bilgileri karşılaştırabilen ve sentez yapabilen becerilere sahip olur.

Günümüzde yaşamın vazgeçilmezlerinden biri olan internet, her geçen gün daha yaygın ve yoğun şekilde vakit geçirilen bir ortam olmaya devam etmektedir. Basılı yayıncılık sistemlerinde yazardan okura doğru uzayan tek yönlü iletişim süreci yaşanmaktayken; internetle birlikte bu süreç yazar, editör, eleştirmen, okur gibi çok sayıda aktör arasında çok yönlü yaşanmaya başlamıştır. İletişim sürecinin çok yönlü olmasının pek çok yararlılığı olmasına rağmen, her yazının kontrol süreçleri içinde damıtılmadan internet üzerinde okurla karşı karşıya getirilmesi, yeni ve ciddi sorunları da beraberinde getirmiştir. İnternette yayınlanmış enformasyon ve bilginin hangilerinin doğru ve yeterli olduğuna karar verebilmek, bilgi okuryazarlığı becerisine ek olarak, **eleştirel okuma becerisi** de gerektirmektedir.

Dijital okuma cihazları, okuyuculara basılı bir kitaptan çok daha fazla olanaklar sunar. Bu ortam üzerinde okurken aynı zamanda ses, video, grafik, adres köprüsü gibi bileşenler okunan konuya zenginlik ve çeşitlilik katar (Tveit ve Mangen 180). Söz konusu zenginlik ve çeşitlilikler, okuyucunun okuma süreci boyunca konuyu daha iyi algılamasına ve içselleştirmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak bu yapı aynı zamanda okuyucuyu okuma sürecinden koparabilecek ve/veya okuyucunun derin okuma yapmasını engelleyecek zararlı etkenleri de beraberinde getirmektedir. Basılı kitapta anlatılan herhangi bir olay, her okuyucuyu okuyucunun hayal dünyasına göre farklı hayal ortamına sürükleyebilmektedir. Dijital metin hareketli görüntü, müzik veya video ile zenginleştirildiğinde aynı olayın okuyucu üzerinde etkisi zayıflayabilmektedir. Bu yeni ortamda okuyucunun hayal kurma özgürlüğü kısıtlanmakta ve hayal çeşitliliğinin ve zenginliğinin zayıflamasına yol açılabilmektedir.

DİJİTAL OKUMA

Matbaanın keşfi ile birlikte insanların okuma davranışında belirgin bir değişim yaşanmıştır. Bu dönemden önce az miktarda okuma materyaline sahip olan insanoğlu elindeki kaynakları tekrar etme, üzerinde düşünme, okuduğuna yoğunlaşma ve özümseme yöntemlerinden yararlanarak '**yoğun okuma**' davranışı sergilemekteydi. Bir yönüyle bu dönemde çoğunlukla derin okuma yapılmaktaydı. Matbaadan sonraki dönemlerde ise artan biçimde '**yaygın okuma**' davranışı benimsenmeye başlamıştır (Liu, *Reading Behavior in the...* 705). Kaynak çeşitliliğinin ve miktarının arttığı bu dönemden sonra insanlar, okuma tercihi yapabilecek olanaklara sahip olmuştur. Eser yayınlama maliyetinin düşmesiyle birlikte herkesin okuma materyaline kolaylıkla ulaşması mümkün olurken, farklı fikirlerin ve konu zenginliğinin yayıncılık içinde alan kazanması olanaklı hale gelmiştir. Bu olanaklar sayesinde insanların okuma davranışı başkalaşım geçirmiştir.

Bilgi ve enformasyonun internetle birlikte kontrolsüz biçimde üretimi ve yayımı, günümüz okuyucularını bilgi kaynaklarının tercihinde, kalite ve güvenilirlik değerlendirmesinde seçici olmaya zorlamaktadır. Günümüz okuyucularının, internet aracılığıyla edindikleri bilgi ve enformasyonu doğrulamak, tutarsızlıkları saptamak ve doğru olanı bulmak ve/veya doğru sonuçlar elde etmek için sentez becerisi geliştirmeleri; diğer bir ifade ile dijital okuryazarlık becerisine sahip olmaları zorunlu hale gelmiştir. Tersine bakıldığında seyir tercihinin doğru yapamayanların dijital okuma ortamlarında kaybolmaları; dolayısıyla çaba, zaman

ve verim kaybı yaşamaları olasılığı oldukça artmıştır. Geleceğin güçlü okuyucuları, dijital okuma ortamlarının en önemli kaynağı olan internette arama, bulma, ilgili olanları seçme, ilgisiz keşifleri ayıklama, bulunanları yönetebilme gibi becerilere sahip olmak zorunda kalacaklardır.

Günümüzde okuma davranışı dijital teknolojilerin etkisi ile bir kere daha şekillenmektedir. İnternet üzerinde yoğun enformasyon ve bilgi kaynakları üzerinde tarama ve gözden geçirme yaklaşımı ile şekillenen yeni bir okuma türü ortaya çıkmıştır. Ekran üzerinde dijital veri, enformasyon ve bilginin okunması anlamına gelen 'dijital okuma' bu dönemin yeni okuma davranışıdır. Ekrana bağlı okuma oranı arttıkça, dijital okuma davranışı da zaman içinde kendine özgü özellikleriyle okuma türleri arasında var olmaya başlamıştır.

Dijital okuma ekran üzerinde sürdürülen okuma eylemidir. Ekran üzerinde sürdürülen bir eylem olması nedeniyle, konu üzerinde yapılan araştırmalarda, söz konusu eyleme dair kavram birlikteliğinin oluşmadığı görülmektedir. Dijital okuma kavram farklı disiplinlerin öncülüğünde hazırlanmış yayınlarda 'ekran okuma', 'ekranik okuma', 'elektronik okuma', 'e-okuma' ve 'hiper-okuma' gibi adlandırmalarla tanımlanmaya çalışılmıştır (Baron, *Do Mobile Technologies...* 135; Baron, *Words Onscreen...* 11-12; Güneş, *Öğrencilerde Ekran Okuma...* 2; Liu, *Digital Reading...* 89; Maden 3; *Reading in The Mobile Era* 15; Shimray, Keerti ve Ramaiah 345; Soroya ve Ameen 88). Bu araştırmada bilgi ve belge yönetimi disiplininde materyalin doğasını niteleyerek adlandırmanın daha doğru olacağı yaklaşımı ile ekran üzerinde yapılan okuma eylemi için 'dijital okuma' kavramı tercih edilmiştir.

21. yüzyıl insanı derin ve konsantre okumaya daha az zaman harcamakta; buna karşın dijital okuma davranışı, tarama ve gözden geçirme, anahtar sözcükleri tanıma, bir kerelik okuma, doğrusal olmayan okuma ve seçerek okuma iş ve süreçlerine daha fazla zaman harcayarak dijital okuma davranışını karakterize etmeyi sürdürmektedir (Liu, *Digital Reading* 86; Liu ve Huang 236). Günümüzde oluşan bu yeni ortamda özellikle gündelik enformasyon ve bilgi gereksinimlerini karşılamak isteyenler çoğunlukla kitap yerine internete yönelmekte ve ekran aracılığıyla dijital içeriği okumayı tercih etmektedir. Güneş, ekran üzerinde dijital okuma ile birlikte yazının bulunuşundan bu yana kâğıt kitaplara dayalı geliştirilen okuma biçiminin, sürecinin, becerilerinin ve zihin yapısının değişmekte olduğunu; dolayısıyla bundan sonra herkesin ekran okuma becerisine sahip olması gerektiğini iddia etmektedir (Güneş, *Kağıttan Ekran Okuma...* 5).

Günümüzde okuma eylemi çok çeşitli materyal türleri üzerinde yapılmaktadır. Geleneksel okuma materyaline ek olarak pek çok tür dijital araç, okuma eyleminin sürdürülmesine aracılık etmektedir. Toplumun büyük bir bölümü, günlerinin önemli bir kısmını akıllı telefon, bilgisayar, tablet, e-kitap okuyucu, televizyon, reklam panosu, sunu cihazı gibi araçlar üzerinde okuma yaparak geçirmektedir (Maden 3). Örneğin son yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde dijital okuma oranının gelenekse materyal okuma oranını geçtiğini doğrular nitelikte çok sayıda araştırma yapılmış ve yayınlanmıştır.

AMAÇ VE YÖNTEM

Son yirmi yıllık süreçte bütün dünyayı etkisi altına alan en önemli araç, internettir. İnternet, farklı zaman ve mekân incelemelerini ve gezintilerini sanal ortam vasıtasıyla insanlığın hizmetine sunan, ilgi ve beğenisi gün geçtikçe artan ve tarihi seyir içerisinde toplumsal etki düzeyi oldukça yüksek olan buluşlardan biridir. Keşfedilmesi ve yaygınlaşması ile birlikte matbaa, yazarlık, editörlük, çevirmenlik gibi meslek gruplarıyla birlikte yayıncılık sektörünün doğmasına etki etmiş; siyasal, dini, askeri, ticari ve diğer pek çok alanda toplumsal dönüşümün katalizörü olmuştur (Çakın 158-163). İnternetle birlikte toplum hayatında benzer süreçlerin yaşandığı görülmektedir. İnternet ağı ve araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte bütün dünyada okuma olgusu içinde bilinen hemen her şey değişmiştir. Okumanın tanımından, okuma eyleminin niteliksel ve niceliksel değerlendirme ölçütlerine, okunan materyalin yapısından içeriğine, okuma zamanından süresine, okuma tekniklerinden algılama ve anlamaya kadar söz konusu olgunun sahip olduğu özellikler büyük ölçüde internetin ve dijitalleşmenin etkisi altında kalmıştır.

Okuma süreçlerinin internetin ve dijitalleşmenin etkisi altında kalması, insanların bilgi ve iletişim teknolojilerine her geçen gün daha fazla sahip olması, günlük iş akışının artan oranda bu cihazlar vasıtasıyla yapıyor olmasına bağlanabilir. Artık insanlar günlük yaşamlarında ve iş ortamlarında söz konusu teknolojilerden sıklıkla yararlanmak zorundadır ve bu nedenle teknolojiye karşı mesafeli durmak çok mümkün değildir. İnsanlar günlük okumalarının bir bölümünü, her geçen gün cazibesi artmaya devam eden sosyal medya üzerinde sürdürmektedir. Artık internet aboneliği de geçmişte olduğu kadar sahip olunması güç olanak ve ayrıcalıklar arasında değildir. Üstelik akıllı telefonlar ve bilgisayar işlevi görebilen küçük boyutlu mobil teknolojiler sayesinde, dijital içeriğin hemen her yerden erişilebilmesi mümkün hale gelmiştir. Bütün bunların sonucu olarak,

günümüz insanı enformasyon ve bilgi sağlama süreçlerinde kolay ve masrafsız olan dijital ortamları tercih etme eğilimi sergilemektedir.

Bu gelişmeler, eğitim ve kütüphane sektörlerinde yaşanan dönüşümler ve konu üzerinde hazırlanan literatür, okumanın biçim değiştirdiği, okuma okuryazarlığına olan gereksinimin daha önemli hale geldiği ve dijital okuma oranının zamanla daha da artacağı yönünde iddialar ileri sürmekte ve izlenimler uyandırmaktadır. Bu bağlamda araştırmada üniversite öğrencilerinin okuma kültürü ve söz konusu grupta dijital okuma konuları ile ilgili olarak şu soruların yanıtları aranmaya çalışılmıştır:

- a. Okuma performansları ne durumdadır?
- b. Dijital okuma eylemini ne düzeyde uygulayabilmektedirler?
- c. Genel olarak hangi tür okuma ortamı ve materyaline eğilim göstermektedirler?
- d. Fiziksel ve duygusal gereksinimlerini daha çok hangi tür ortam ve materyal üzerinde karşılayabilmektedirler?
- e. Okuma ve anlama hususlarında verimliliği, hızı ve konsantrasyonu daha çok hangi tür ortam ve materyal üzerinde karşıladıklarını düşünmektedirler?

Çalışmada betimleme yönteminden yararlanılmıştır. Öncelikle konu hakkında yerli ve yabancı kaynak taraması yapılmış, konu ile ilgili olanlar üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuş ve bunlardan ilgili bölümlerin kurgulanması sırasında yararlanılmıştır. Söz konusu kaynaklar incelendikten sonra, elde edilen veriler ışığında ve araştırmanın amaçları doğrultusunda bir anket formu geliştirilmiştir.

Araştırma evrenini Selçuk Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise söz konusu üniversitede farklı alanlarda öğrenim görmekte olan 304 öğrencidir. Derlenen verilerin homojen bir dağılıma sahip olabilmesi için katılımcıların özellikleri incelenmiş ve uygulama bu özelliklere göre sürdürülmüştür. Örneğin katılımcıların 144'ü erkek, 160'ı kadından oluşurken; 44'ü 1. sınıf, 84'ü 2. sınıf, 76'sı 3. sınıf, 82'si 4. sınıf ve 17'si 5. sınıfa mensuptur. Anket formu, öğrencilerin öğrenim görmekte oldukları fakülteleri ve gelir durumlarını yansıtacak verilerin derlenebilmesi için ilgili iki durumu da kapsayacak şekilde oluşturulmuştur.

Anket formunda 4'ü katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek ve 30'u da okuma alışkanlığı ve davranışlarını saptamak amacıyla toplam 34 soruya yer verilmiştir. Katılımcılardan okuma alışkanlıkları ve davranışları arasında dijital ortam ve materyale olan eğilimlerini saptamak üzere 3 tür altında gruplandırılan toplam 18 önermeye yanıt vermeleri istenmiştir. Yanıt çeneklerinin ilki 'Dijital Metin-Elektronik Kitap', ikincisi 'Kâğıt Metin-Basılı Kitap' ve üçüncüsü ise 'Farklı Değil' ifadelerinden oluşmaktadır. Ayrıca konu hakkında bilgisi olmayanların da belirlenebilmesi için bu seçeneklere ek olarak 'Fikrim Yok' seçeneği de ilave edilmiştir.

Anket uygulamasından elde edilen verilerin SPSS istatistik paket programı ile çeşitli türde analizi yapılmıştır. Anket formunda olumsuz yargı bildiren önermeler, ortak grup içinde anlam birlikteliğini bozmaması için analiz sırasında yanıtlarıyla birlikte olumlu yargı şekline dönüştürülmüş ve kodlanmıştır.

BULGULAR

Derlenen yanıtlar, içeriğine göre bir takım başlıklar altında gruplandırılmıştır. Bunlardan ilki, katılımcıların cinsiyetlerini, gelir düzeylerini ve günlük ortalama internetten ne kadar yararlandıklarını yansıtan demografik ve sosyal özelliklerdir. İkinci başlıkta, katılımcıların hangi okur türü içinde yer aldığını ve daha çok hangi içeriği okumayı tercih ettiklerini gösteren verilere yer verilmektedir. Ardından, dijital okuma uygulamasından sonra süre, kalite ve konsantrasyon düzeyinde gözlemlenen değişime ilişkin veriler ayrı bir başlık altında ele alınmaktadır. Devam eden iki başlık altında, okumanın basılı ile dijital ortam ve materyal arasında hangisinde daha üst düzeyde olduğunu gösteren veriler irdelenmektedir. 'Entelektüel okuma ve anlama verimliliği, hızı ve konsantrasyonu' adıyla kurgulanan başlık altında ise katılımcıların başlık içeriği ile ilgili toplam dokuz önermeye katılım oranlarına yer verilmekte ve sonuçlar üzerinde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Demografik ve Sosyal Özellikler

Son yıllarda dijital okuma eylemine uygun teknolojik cihazların, toplumun her yaş grubu tarafından benimsendiği ve yaygınlıkla kullanıldığı bilinmektedir. İnternetle birlikte kullanılabilen bilgisayarlar, akıllı telefonlar, tabletler ve e-kitap okuyucularının yaygınlaşmasıyla, genel olarak okuma oranının, özelde ise basılı kitap okuma oranının azaldığı varsayılmaktadır. Dolayısıyla, toplumda dijital cihazların ne oranda yaygın olduğunu saptamak, iddia edilen tehdidin kaynağının

hangi ölçüde olduğunu görmeye ve konu üzerinde yorum yapmaya yarayabilir. Bu bakımdan çalışmada üniversite öğrencilerine söz konusu cihazlardan hangilerine sahip oldukları sorulmuş; elde edilen veriler cinsiyet ve gelir durumlarından oluşan değişkenlerle karşılaştırılmıştır (Tablo 1). Bu soru, aynı zamanda üniversite öğrencileri arasında yalnızca okuma yapmak amacıyla üretilen e-kitap cihazına sahip olma oranını tespit etmek ve diğer cihazlar ile arasındaki oransal farkı görmek amacıyla da sorulmuştur. Derlenen yanıtlar incelendiğinde katılımcıların 62'si kendini alt gelir grubu, 225'i orta gelir grubu ve 17'si ise üst gelir grubu içinde gördükleri anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Dijital Okuma Araçlarında Sahiplik

Sahip olduğunuz dijital araç/araçlar nelerdir?	Cinsiyet				Gelir Durumu					
	Kadın		Erkek		Dar Gelirliler		Orta Gelirliler		Üst Gelirliler	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Masaüstü Bilgisayar	23	16,1	34	21,2	4	6,5	48	21,4	5	29,4
Dizüstü Bilgisayar	100	69,4	106	66,2	33	53,2	159	70,7	14	82,4
Akıllı Telefon	134	93,1	150	93,8	56	90,3	213	94,7	15	88,2
Tablet	13	9,0	27	16,9	2	3,2	32	14,2	6	35,3
E-kitap Okuyucu	1	0,7	5	3,1	0	0	5	2,2	1	5,9
Hiçbirine Sahip Değilim	0	0	2	1,2	0	0	1	0,4	1	5,9

Katılımcıların çok büyük bir bölümünün akıllı telefon sahibi olduğu ve bu durumla ilgili iki cinsiyet arasında eşitliğin olduğu görülmektedir. Sahibiyet yoğunluğunun ikinci sırasına bakıldığında, benzer şekilde kadın ve erkek katılımcıların eşit oranlarda dizüstü bilgisayar sahibi oldukları görülmektedir.

Erkek katılımcıların masaüstü bilgisayara %5, tablete ise %8 oranla daha fazla sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ne yazık ki katılımcıların sadece %5'inin e-kitap okuyucusu sahibi olduğu görülmektedir. Katılımcıların gelir düzeyleri ile sahip oldukları cihazların karşılaştırmasına bakıldığında, genel olarak gelir seviyesi arttıkça sahip olunan cihazların sayısının ve türünün de arttığı görülmektedir. Örneğin, dar gelirli katılımcılarda dizüstü bilgisayar sahiplerinin oranı %53 iken, üst düzey gelirliler içinde bu oran %82'lerdedir. Tabloda görülen veriler üniversite öğrencileri arasında teknolojik araçlara sahip olma oranının yüksek olduğunu ve aynı zamanda öğrencilerin pek çoğunun birden fazla araca sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Teknolojik araç sahiplerinin okuma eylemini de bu ortamlar üzerinde sürdürme olasılığı olduğu; okuma eylemini basılı materyallere kıyasla çoğunlukla dijital ortamlar üzerinde yaptığı varsayılabilir. Aynı zamanda, dijital araçlara bu yoğunlukta sahip olanların sahip oldukları araçlara ve araçlar aracılığıyla eriştikleri okuma ortamlarına daha fazla sempati besledikleri de öngörülebilir. Öngörü ve varsayımların durumu, doğru olup olmadıklarına dair saptamalar, bulgular bölümünün son üç başlığı içinde derlenen verilerle açıklanmaya çalışılmıştır.

İnternet, okuma eylemini olumlu ve olumsuz olmak üzere iki şekilde de etkileyebilecek özelliklere sahiptir. Okuma eylemini güçlendirmek için internet aracılığıyla yararlanılabilecek pek çok olanak bulunmaktadır. E-kitaplar, zengin ve kontrollü web siteleri, kütüphaneler aracılığıyla hizmete sunulan kaynaklar, e-gazeteler ve diğer süreli yayınlar gibi dijital yayın ve olanaklar, günümüz insanını okuma konusunda güçlü kılarken; internetin albenisi yüksek, renkli, eğlenceli, sürükleyici olanakları ise okuma süreçlerine zarar verebilmektedir. İnternet üzerinde gezinilen sürenin ne kadarının, nerelere harcandığı saptanabilirse, yarar ve zarar yönleriyle okuma eylemine olan yansımaları çıkarılabilir. Bu bakımdan çalışmada katılımcıların her gün ortalama ne kadar süre ile internette yararlandıklarını saptamaya yönelik derleme yapılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Cinsiyet Dağılımına Göre İnternet Kullanımı

Her gün ortalama internetten ne kadar süre ile yararlanmaktasınız?	Kadın		Erkek		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
1 saatten az	14	9,7	20	12,5	34	11,2
1 ile 3 saat arası	50	34,7	79	49,4	129	42,4
4 ile 6 saat arası	56	38,9	45	28,1	101	33,2
7 saatten fazla	24	16,7	16	10,0	40	13,2

Tabloda görüldüğü gibi, öğrencilerin %42'si her gün 1-3 saat, %33'ü ise 4-6 saat aralığında internetten yararlanmaktadır. Haftada yirmi kredilik ders kaydı olan bir öğrencinin her gün ortalama üç saatlik ders alması gerektiği düşünülürse, internette geçirilen zamanın ne denli yüksek olduğu daha iyi anlaşılabilir. Yukarıda da değinildiği gibi, internette geçirilen sürenin bir bölümü şayet kişisel gelişim ve kariyer planlaması amacıyla yapılıyorsa, sonuçlarından olumlu şekilde yararlanmaları olasılığı güçlüdür. Ancak bu durum tam tersi ile de sonuçlanabilir. Tabloda dikkati çeken bir başka durum ise cinsiyetler arasında internet kullanımı süresinde gözlemlenen farklılıktır. İlk iki süre diliminde erkeklerin kadınlara karşı internetten daha uzun süre yararlandığı; son iki dilimde ise kadınların erkeklere oranla daha baskın çıktıkları görülmektedir. Bu durum kadınların internette erkeklerden daha fazla zaman geçirdiklerini ortaya koymaktadır.

Okur ve Okunan İçerik Türleri

Toplumun dijital okumaya olan yatkınlığı ve okuma davranışının dijital ortam ve materyaller üzerinde dağılımını doğru anlayabilmek için her şeyden önce okumaya ne oranda zaman ayırdıklarını bilmek gerekir. Bu nedenle çalışmada katılımcılara kendilerini üç seçenekli okur tipi arasında hangisi içinde gördükleri sorulmuştur. Katılımcıların tamamının yanıtladığı bu soru ile cinsiyet değişkeni arasında karşılaştırma yapılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3: Cinsiyet Dağılımı İçinde Okur Tipi

Kendinizi hangi tür okur grubu içerisinde görmektesiniz?	Kadın		Erkek		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Az Okuyan	32	22,2	46	28,8	78	25,7
Orta Düzey Okuyan	83	57,6	93	58,1	176	57,9
Çok Okuyan	29	20,1	21	13,1	50	16,4

Tablonun toplam değerlerine bakıldığında katılımcıların yarıdan fazlası kendini orta düzeyde okuyan okur tipi içinde gördükleri anlaşılmaktadır. Az okuyan okur tipini tercih eden erkek katılımcılar, kendilerini aynı kategori içinde kadınlardan daha fazla temsil ettiklerini beyan etmektedir. Buna karşın, çok okuyan okur tipi içinde ise durum zıt yönde kendini göstermektedir. Bu okur grubu içinde kadın katılımcılar %7 oranla erkeklerden daha iyi durumda olduklarını beyan etmektedir. Katılımcıların sadece %16,4 gibi küçük bir bölümünün kendilerini çok okuyan okur olarak görmesi ve bu kitlenin toplumun görece okuma eyleminin aktif bireyleri oldukları düşünülen yükseköğretim öğrencileri olması, üzerinde önemle düşünülmesi gereken bir durumdur.

Katılımcıların hangi okur tipi içinde yer aldığını gösteren bu yanıtların (Tablo 3) sağlaması olarak, aynı zamanda onlara her gün ortalama ne kadar okudukları sorulmuş; elde edilen ham süreler üzerinde gruplama yapılmıştır. Katılımcılara basılı ve dijital materyal türü içinde kitap, dergi, gazete, web sitesi, haber portalı, sosyal medya gibi her türlü okuma metni ve/veya ortamı üzerinde günlük ortalama okuma eylemini ne kadar süre yaptıkları açık uçlu soru tipinde derlenen süreler, üç grup altında sınıflandırılmıştır. Günde 160 dakikaya kadar olanlar az okuyanlar, 161-321 dakika arasında olanlar orta düzeyde okuyanlar ve bu eylemi 322 dakikadan fazla sürdürenler ise çok okuyanlar şeklinde gruplandırılmıştır. Daha sonra, oluşturulan bu değişken, katılımcıların gelir düzeyleri ile karşılaştırılınca, gelir seviyesi ile okuma süresi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür (Tablo 4).

Tablo 4: Okuma Süresine Göre Okur Tipi

Her gün ortalama ne kadar süre ile okursunuz?	Dar Gelirli		Orta Gelirli		Yüksek Gelirli		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Okumayan	8	12,9	22	9,8	3	17,6	33	10,9
Az Okuyan (160 dk.'ya kadar)	40	64,5	142	63,1	6	35,3	188	61,8
Orta Düzeyde Okuyan (161-321 dk. arası)	12	19,4	49	21,8	5	29,4	66	21,7
Çok Okuyan (322 dk.'dan fazla)	2	3,2	12	5,3	3	17,6	17	5,6

Bir önceki tabloda katılımcıların kendilerini büyük oranda orta düzeyde okuyan okur tipi içinde görmesine rağmen, okuma süreleri üzerinde yapılan gruplandırmada bu durumun doğru olmadığı, katılımcıların büyük oranda az okuyan okur tipi içinde yer aldığı görülmüştür. Tablonun bütününe bakıldığında, gelir seviyesi düşük olanlar arasında okuma süresinin daha az olduğu, gelir düzeyi yüksek olanlarda ise çok okuyan okur grubunun daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum gelir seviyesi arttıkça okuma süresinin nispeten daha yükseldiğini ortaya koymaktadır. Tabloda dikkati çeken diğer bir önemli husus ise hiç okumayan grubun %10'luk bir oranla azımsanmayacak kadar yüksek olmasıdır.

Okuma eylemi, bireyin günlük yaşantısının etkisi altında şekillenebilmektedir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri alanın gereksinimleri, onların okuma davranışına yansiyabilmektedir. Yükseköğretim sisteminde okumanın daha zorunlu olduğu alanlara karşın, uygulamanın daha fazla önemsendiği alanlar da bulunmaktadır. Örneğin sosyal ve beşeri bilimler alanında yoğun okuma eylemi öğrenim sisteminin zorunluluğu ve tamamlayıcısı durumunda iken; fen ve mühendislik alanında bu koşulun yerini laboratuvar gibi yerlerde sürdürülen uygulamalar alır. Dolayısıyla yükseköğretim programlarının bazı alanlarında okuma eyleminin davranış biçiminde farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle okuma

eylemine ayrılan sürenin alanlar arasında farklılıklar gösterip göstermediğini görebilmek için iki değişken arasında karşılaştırma yapılmıştır (Tablo 5).

Tablo 5: Öğrenim Alanlarına Göre Okur Tipi

Kendinizi hangi tür okur grubu içinde görmektesiniz?	Sosyal ve Beşeri Bilimler		Tıp ve Sağlık Bilimleri		Spor Bilimleri		Eğitim Bilimleri		Fen ve Mühendislik Bilimleri		Güzel Sanatlar		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Okumayan	14	11,7	7	10,8	1	20,0	0	0	11	11,1	0	0	33	10,9
Az Okuyan	56	46,7	46	70,8	4	80,0	7	87,5	73	73,7	2	28,6	188	61,8
Orta Düzeyde Okuyan	36	30,0	9	13,8	0	0	1	12,5	15	15,2	5	71,4	66	21,7
Çok Okuyan	14	11,7	3	4,6	0	0	0	0	0	0	0	0	17	5,6

Tablonun bütünü üzerine bakıldığında, uygulamalı bilimlerde öğrenim gören öğrencilerin okuma eylemine diğerlerine oranla daha az zaman ayırdıkları anlaşılmaktadır. Hatta bazı bilim dallarında az okuyan öğrencilerin çok yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. Az okuyanlar arasında sosyal ve beşeri bilimler ile güzel sanatlar alanında öğrenim gören öğrencilerin az olması; buna karşın orta düzeyde ve çok okuyanlar arasında yine bu iki alanın yüksek olması, söz konusu alanların okuma eylemine diğer alanlara kıyasla daha fazla vakit ayırdıklarını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, katılımcıların tamamı içinde az okuyan öğrencilerin oranının %61,8; buna karşın çok okuyanların ise %5,6 düzeyinde saptanmış olması, üzerinde önemle durulması gereken bir durum olarak değerlendirilmelidir. Okuma eyleminin ana aktörü olarak mezun olacak eğitim bilimleri öğrencilerinin (gruplarını 7 kişi ile temsil etmelerinden kaynaklı hata payı olasılığı ile birlikte) büyük bölümünün az okuyanlar arasında yer alması ise oldukça düşündürücü bir sorundur.

Okumanın dijitalleşmeyle birlikte davranışsal farklılaşma sürecine girdiği; okuma süresi, türü ve tercihi gibi eylemsel yönleri üzerinde başkalaşım yaşandığı bilinen bir gerçektir. Önceki dönemlerde olmayan çok sayıda ve çeşitlilikte materyal, günümüz insanının okumada tercih edebileceği tür arasında yerini

almıştır. Okuma ortamlarının internet aracılığıyla zamandan ve mekândan bağımsız, kolay ve görece ucuz yolla erişilebilir olması, günümüz insanının süre ve yoğunluk bakımından okuma tercihini en fazla bu ortamlar üzerinde yaptığı görüşünün doğmasına neden olmuştur. Söz konusu savı sınavabilmek ve tercihler arasında sıralamanın hangi türleri önceliklendirmek suretiyle şekillendiğini görebilmek için, katılımcıların konu hakkında görüşlerinin derlenmesi yoluna gidilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6: Dijital Okumada Öncelikler

Dijital araçlar (bilgisayar, tablet, akıllı telefon, e-kitap okuyucu, televizyon vb.) üzerinde okuma yaptığınız ortamların ilk üçünü yoğunluğuna/süresine göre sırasıyla numaralandırınız.	Sosyal Medya		Gazete ve Aktüel Dergiler		Ders Kitapları ve Makaleler		Web Siteleri ve Sayfaları		Roman, Hikâye ve Denemeler		Diğer Dijital Ortamlar	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
1. Sıra	150	49,5	21	6,9	63	20,7	28	9,2	35	11,5	6	1,9
2. Sıra	53	17,9	55	18,5	67	22,6	77	26,1	41	13,8	3	1,0
3. Sıra	49	18,9	58	22,4	51	19,7	67	25,9	51	19,7	9	3,4

Katılımcıların ilk tercihleri arasında gösterdiği sosyal medyanın, seçenekler arasında ezici üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir (% 49,5). İkinci okuma türü tercihleri arasında ilk sırayı web siteleri ve sayfaları olsa da, bunu %22 ile ders kitapları ve makaleler takip etmektedir. Üçüncü tercihler arasında sıralama yapıldığında, yine ilk sırada web siteleri ve sayfalarının yer aldığı görülmektedir. Roman, hikâye ve deneme türü materyalleri okuma, birinci tercih grubu içinde dördüncü, ikinci tercih grubu içinde beşinci ve üçüncü tercih grubu içinde ise ders kitapları makaleleri tercih edenlerle birlikte üçüncü sırada seçilmiştir. Çıkan sonuçlar, katılımcıların bilinçli, istekli ve genel mahiyetli okuma eyleminin araçları olarak bilinen roman, hikâye ve deneme türü kaynakları okumayı, genellikle dijital ortamlar üzerinde yapma eğiliminde olmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Dijital okuma tercihleri arasında sosyal medyanın ilk sırada ve diğerlerinin çok üstünde

bir oranla tercih edilmesi, bilim dünyasında ilgili kişi ve kurumların konu üzerinde önemle durmaları gerektiğine işaret etmektedir.

Okuma Süresi, Kalitesi ve Konsantrasyon Düzeyi

Günümüz insanı kitap ve/veya metin okuma tercihini, temelde dijital ve basılı ortamlar olmak üzere iki tür arasında yaparak sürdürür. Dijital ortamlar, diğerine göre çok yenidir; ancak özellikle son yıllarda okuma serüveni içinde diğer türle yarışacak kadar tercih edilmesi, okuma konusu ile ilgilenenlerin bu tür hakkında çeşitli değerlendirmeler yapmasına neden olmuştur. Okuma davranışına yararından çok zararı olduğunu iddia edenler olduğu gibi, yararlılıkları nedeniyle herkes tarafından kullanılması gerektiğini savunanlar da vardır. Süre ve yoğunluk bakımından okumanın dijital ortamlar üzerinde sürdürülmesinin genel olarak okuma davranışına olumsuz yönde etki ettiğini iddia edenler de bulunmaktadır. Bu bakımdan araştırmada bilgisayar, tablet, akıllı telefon, e-kitap okuyucusu gibi dijital araçların kullanımından sonra, okuma eylemlerinde herhangi bir değişikliğin olup olmadığını saptamak üzere, katılımcıların üç soruya yanıt vermeleri istenmiş; her bir katılımcının yaptığı tercih sayısına göre bir sıklık tablosu oluşturulmuştur (Tablo 7). Söz konusu sorular şunlardır:

- Dijital araçlar (bilgisayar, tablet, akıllı telefon, e-kitap okuyucu vb.) **okuma süreniz** üzerinde değişiklik yaptı mı?
- Dijital araç kullanımından sonra (bilgisayar, tablet, akıllı telefon, e-kitap okuyucu vb.) **okuma kaliteniz** üzerinde değişiklik oldu mu?
- Dijital araçlarda yaptığınız (bilgisayar, tablet, akıllı telefon, e-kitap okuyucu vb.) okumalarda **konsantrasyon düzeyinizde** bir değişiklik yaşandı mı?

Tablo 7: Okumada Süre, Kalite ve Konsantrasyon

	Tercih Edilen Önerme Sayısı ve Oranı							
	Okuma süresi		Okuma kalitesi		Konsantrasyon düzeyi		Ortalama	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Arttı	98	47,6	80	45,7	49	26,2	76	40,0
Azaldı	108	52,4	95	54,3	138	73,8	114	60,0

Dijital araç ve ortamlarla birlikte okuma süresinde azalma olduğunu düşünenlerin oranının, attığını düşünenlerin oranından yaklaşık %5 yüksek çıktığı görülmektedir. Okuma kalitesinin sorgulandığı verilere bakıldığında katılımcılar, okuma kalitesinin arttığını iddia edenlerden yaklaşık %9 oranlık bir farkla, okuma kalitesinin azaldığını beyan etmektedirler. Okuma konsantrasyonunun sınırdığı üçüncü sorunun yanıtlarında, iki görüş arasında daha büyük bir uçurumun olduğu görülmektedir. Dijital araç ve ortamlar üzerinde okuma konsantrasyonunun arttığını iddia edenlerin oranı %26,2 çıksa da, azaldığını beyan edenlerin oranı %73,8'lik bir değerle oldukça yüksek çıkmıştır. Üç grubun oran ortalamasına bakıldığında, katılımcıların dijital ortamlarla birlikte okuma süresi, kalitesi ve konsantrasyonunda %60 oranında azalma olduğunu, %40 oranında da artış olduğunu beyan ettikleri görülmektedir.

Fiziksel Reaksiyonlar

Okuma araçları ve ortamları yüzyıllardır insanların onları rahat kullanabilmesi için gerek duyulan koşullara göre şekillenmiştir. Günlük okuma kitapları, insanoğlunun onlardan daha rahat yararlanabilmesini sağlamak için yüzyıllar boyunca gelişerek küçük boyutlu, dikey, sayfalı, açık renkli ve esnek yapı gibi pek çok özelliğe sahip

olarak tasarlanmaktadır. İnsanlığın daha rahat okuma gereksinimleri üzerinde daha fazla düşünerek tasarlanan kitap ve/veya metinler, üzerinde daha uzun süreli, kaliteli, başarılı ve sağlıklı okumayı olanaklı kılacak özelliklere de sahip olmaktadır. Dijital ortam ve araçların söz konusu özelliklere sahip olup olmaması ile ilgili olarak farklı görüşlerin ileri sürüldüğü bilinen bir gerçektir. Araştırmada görme, tutma, taşıma, sayfalarını çevirme konularında katılımcıların geleneksel ve çağdaş okuma ortamları arasından hangisini daha çok tercih ettiğini anlayabilmek amacıyla, konu kapsamında oluşturulan üç önermeye yanıt vermeleri istenmiştir. Derlenen yanıtlar katılımcıların katıldıkları önerme sayısına göre sınıflandırılmış ve Tablo 8’de özetlenmiştir.

Katılımcıların yanıt verdiği üç tür fiziksel reaksiyon önermesi şu şekildedir:

- Gözlerim için daha uygun buluyorum.
- Elde tutma, taşıma ve kullanma konularında daha işlevsel buluyorum.
- Sayfalarını çevirmeyi/takip etmeyi daha konforlu buluyorum.

Tablo 8: Fiziksel Gereksinimlere Uygunluk

Hangi önermeleri fiziksel rahatlığınız açısından, hangi tür üzerinde daha uygun buluyorsunuz?	Tercih Edilen Önerme Sayısı ve Oranı							
	Bir Önerme		İki Önerme		Üç Önerme		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Dijital Metin-Elektronik Kitap	133	56,4	46	25,4	6	6,5	185	36,3
Kâğıt Metin-Basılı Kitap	65	27,5	125	69,1	83	90,2	273	53,6
İki Tür Arasında Fark Yok	38	16,1	10	5,5	3	3,3	51	10,0

Söz konusu üç önerme içinde yalnızca birini tercih edenler arasında tercihi dijital metin-elektronik kitap olanların oranı, kâğıt metin-basılı kitap tercihinde bulunanlardan iki kat daha fazla olduğu görülmektedir. İki önermeyi tercih edenlerin sayısına bakıldığında, durum kâğıt metin-basılı kitap lehinde tersine

dönmektedir. Üç önermenin üçünü de tercih edenlerin, tercihlerini çok yüksek oranla kâğıt metin-basılı kitap için yaptığı görülmektedir. Bu durum katılımcıların çok büyük oranda gerek kendi göz sağlığı, gerekse okuduğu materyalin fiziksel özelliklerinin tümü üzerinde kâğıt metin-basılı kitap üzerinde okumayı daha fazla istediği ve önemseydiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, toplam değerler arasında diğer türe kıyasla kâğıt metin ve basılı kitabın %16 oranında daha fazla tercih edilmiş olmasıyla da doğrulanmaktadır. Üniversite öğrencilerinin özellikle akıllı telefonlar olmak üzere mobil cihazlarından uzak yaşamadıkları, aksine sahip oldukları teknolojilerle bütünleşik şekilde yaşadıkları bilinmektedir. Ancak burada çıkan sonuçlar, bu cihazları okuma süreçleri içerisinde kullanmayı sempatik bulmadıklarını göstermektedir. Dolayısıyla bu sonuçlar iki durum arasında derin bir uçurumun olduğunu da ortaya koymaktadır.

Duygusal Reaksiyonlar

Okuma sürecini başarıya götüren önemli bileşenlerden biri de, okuma gerci ve özellikleri ile insanın duygusal gereksinimleri arasında kurulması gereken denge durumudur. Okuma metni, ortamı ile gercinin fiziksel özellikleri ve aynı zamanda bu unsurların okurların kişisel tercihlerine göre esnek özelliklere sahip olması, okumanın hızını, süresini, yoğunluğunu, algılanışını ve genel olarak memnuniyet düzeyini artırabilir. Örneğin, kimileri matbaadan yeni çıkan bir kitabın kokusu ile basılı ortamlarda okuma sevgisine daha fazla vurgu yaparken; bazıları e-kitap okuyucularda karakter boyutu, parlaklık, paylaşım gibi özellikleri beğendiği için bu ortamlar üzerinde okumaya karşı daha fazla haz duyduğunu ifade edebilir. Bütün bu istek ve beklentiler kişisel beklentilere göre farklılıklar gösterebilir. Bu araştırmada, toplumun görece teknolojik araç ve olanaklara daha yakın ve yatkın kesimi arasında yer aldıkları için, üniversite öğrencileri arasında okuma ortamlarının ve metinlerinin bu tür özelliklerini ne kadar önemsediklerine dair yanıtlara yer verilmesi uygun görülmüştür. Bu nedenle katılımcıların dijital metin-elektronik kitap ile kâğıt metin-basılı kitap arasında tercihlerini hangisi üzerinde yaptıklarını belirlemek amacıyla görüşlerinin derlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu amaçla, katılımcılara duygusal reaksiyonları ile ilgili altı önerme yöneltmiş ve verilen yanıtlar tercih sayısına göre üç grup altında sınıflandırılmıştır (Tablo 9). Söz konusu önermeler şunlardır:

- Bu tür/ortam üzerinde okuma eylemini daha doğal buluyorum.
- Bu tür/ortam üzerinde okuma eylemini daha kişiye özel buluyorum.
- Bu tür/ortam üzerinde okuma eylemini daha eğlenceli buluyorum.
- Okuma eyleminde daha dinlendirici materyal/ortam olarak değerlendiriyorum.
- Okuduğumda daha az rahatsızlık/gerginlik hissediyorum.
- Okurken daha az sıkılıyorum.

Tablo 9: Duygusal Gereksinimlere Uygunluk

Hangi önermeleri duygusal reaksiyonunuz yönüyle, hangi tür üzerinde daha uygun buluyorsunuz?	Tercih Edilen Önerme Sayısı ve Oranı								
	İki Önermeye Kadar		Dört Önermeye Kadar		Altı Önermeye Kadar		Toplam		
	S	%	S	%	S	%	S	%	
Dijital Metin-Elektronik Kitap	102	39,1	31	21,2	6	4,4	139	25,6	
Kâğıt Metin-Basılı Kitap	67	25,7	92	63,0	124	90,5	283	52,0	
İki Tür Arasında Fark Yok	92	35,2	23	15,8	7	5,1	122	22,4	

Tablonun bütününe bakıldığında, dijital metin-elektronik kitap ile kâğıt metin-basılı kitap tercihinin oranlarında zıt yönlü bir büyüme olduğu görülmektedir. Dijital metin-elektronik kitap seçeneğini iki önermeye kadar seçenler %39,1 iken, altı önermeye kadar tercih edenlerin oranının kademeli olarak %4,4'e gerilediği görülürken; kâğıt metin-basılı kitap seçeneğinin ilk grubunda %25,7'lik orandan son grubun %90,5'lik oranına doğru üç kattan fazla artış sergilenmiştir. Tablonun toplam bölümünde seçilen önerme oranlarına bakıldığında da, katılımcıların kâğıt metin-basılı kitap seçeneğini diğerinden iki kat daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Bu durum üniversite öğrencilerinin kâğıt metin-basılı kitap üzerinde okumayı duygusal reaksiyonları bakımından da daha fazla tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda iki tür arasında fark görmeyenlerin

ilk seçenekte yoğunlaşması, katılımcıların duygusal reaksiyon bakımından iki türün güçlü şekilde farklı olduğunu kabul ettiklerini kanıtlamaktadır.

Entelektüel Okuma ve Anlama Verimliliği, Hızı ve Yoğunluğu

Anlama, okurken sınıflandırma, derin okuma, hatırlama, hızlı, kolay ve uzun okuma gibi doğrudan okuma eylemine etki eden etkenlerin bir kısmı, okuma ortamı ve/veya materyalinin özelliklerinden kaynaklanan nedenlere bağlıdır. Dijital ortam ve materyaller üzerinde okurken okuma sürecinin söz konusu ortam ve materyalin özelliklerinden olumsuz etkilendiği yönünde oluşan kanı, bu durumun doğruluğunu sınamayı gerektirmektedir. Bu nedenle araştırmada katılımcıların konu hakkında görüşlerini derlemek amacıyla, toplam dokuz önermeye yer verilmiştir. Derlenen veriler bir önceki tabloda olduğu gibi tercih edilen önerme sayısına göre üç grup altında sınıflandırılmıştır (Tablo 10). Entelektüel okuma ve anlama süreçlerinde verimlilik, hız ve yoğunluk hususlarında katılımcılara tercihlerini hangi materyal ve ortam üzerinde yaptıklarını saptamaya yönelik dokuz tür önerme sunulmuştur. Söz konusu önermeler şunlardır:

- Bu tür/ortam okumaya daha fazla istekli yapmaktadır.
- Okuduğumu en iyi bu türde/ortam üzerinde anlayabiliyorum.
- Bu türde/ortam üzerinde okuduğumda okuduklarımı anlama konusunda daha özenli olabiliyorum.
- Bu türde/ortam üzerinde okuduğumda okuduklarımı daha derinlemesine anlayabiliyorum.
- Bu türde/ortam üzerinde okuduklarım daha fazla düşünmemi sağlamaktadır ve yararı olmaktadır.
- Bu türde /ortam üzerinde okuduğumda okuduklarımı daha kolay hatırlayabiliyorum.
- Metni en hızlı biçimde bu materyal/ortam üzerinde okuyabiliyorum.
- Metni en kolay biçimde bu materyal/ortam üzerinde okuyabilmekteyim.
- Metni en uzun süre bu materyal/ortam üzerinde okuyabiliyorum.

Tablo 10: Okuma ve Anlamada Verimlilik, Hız ve Konsantrasyon

Hangi önermeleri entelektüel okuma ve anlama verimliliği, hızı ve yoğunluğu açısından, hangi tür üzerinde daha uygun buluyorsunuz?	Tercih Edilen Önerme Sayısı ve Oranı								
	Üç önermeye Kadar		Altı Önermeye Kadar		Dokuz Önermeye Kadar		Toplam		
	S	%	S	%	S	%	S	%	
Dijital Metin-Elektronik Kitap	125	46,1	37	26,4	14	7,9	176	29,9	
Kâğıt Metin-Basılı Kitap	62	22,9	72	51,4	143	80,8	277	47,1	
İki Tür Arasında Fark Yok	84	31,0	31	22,1	20	11,3	135	23,0	

Tercihini dijital metin-elektronik kitaptan yana yapan katılımcılar arasında %46,1 ile yalnızca üç önermeyi tercih edenlerin oranı, üç ile altı önerme arasında tercih yapan ikinci grupta %26,4'e kadar gerilemiştir. Bu araç ve ortamı, yedi ile dokuz önerme arasında seçenlerin oranı ise %7,9'a kadar gerilemiştir. Buna karşın, tercihini kâğıt metin-basılı kitaptan yapanlarda ise önermelerin sayısı ile tercih yapanların oranı arasında düzenli bir artış olduğu görülmektedir. Bu grupta üç, altı ve dokuz önermeye kadar kademeli olarak %22,9'dan %80,8'e kadar artış yaşanmaktadır. Bu durum, önermelerde yer alan tutum ve davranışlara göre dijital metin ve elektronik kitap ile kâğıt metin ve basılı kitap değişkenleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, bir önceki tablo sonuçlarına benzer şekilde katılımcılar anlama, hatırlama, gruplandırma, düşündürme, derin okuma, hızlı, kolay ve uzun okuma hususlarında kâğıt metin ve basılı kitap üzerinde okumayı diğerine oranla daha fazla tercih ettiklerini beyan etmektedirler. Tercih oranlarının ortalamalarına bakıldığında, katılımcılar dijital metin ve elektronik kitabı %29,9 oranında tercih etmesine karşın, kâğıt metni ve basılı kitabı %47,1 oranla tercih ederek, iki tür arasında yaptığı tercih farkını belirgin bir şekilde hissettirmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Okumak insanlık tarihinin her döneminde bireye ve bireyin içinde yer aldığı her seviyede gruba değer katan bir davranış biçimi olarak algılanmıştır. Okuma, öğrenmenin en temel araçlarından biridir. Bu nedenle geçmiş bütün dönemlerde eğitim sistemlerinin varlık nedenlerinden biri okuma olmuştur. Tarihte yaşanan bazı gelişmeler okumanın ve onun etrafında şekillenen olguların seyrini değiştirmiştir. Matbaa ve internetin keşfi ve gelişimi, okumanın seyrini değiştiren en önemli etkenlerdir. Matbaa ile birlikte basılan yayınların sayısının çoğalması, içeriğinin zenginleşmesi ve basılan konuların türleşmesi, birey ve toplum yaşamında bilinen ve uygulanagelen bazı süreçleri değiştirmiş, yeni olguların doğmasını sağlamıştır. Okumanın kitlelere yayılması ve bilginin toplumsallaşması matbaa ile yaşam bulmuştur. Matbaa, Okuma eyleminin tekrar ve derin okuma davranışından, tekil, yaygın ve yüzeysel okuma davranışına dönüşmesine neden olmuştur.

Okuma olgusunun yüzyıllardır bilinegelen özellikleri, internetle birlikte ikinci defa dönüşmeye ve başkalaşmaya başlamıştır. İnternet, kısıtlı olanaklarla yapılmaya başlanan dijital okuma eylemini toplumun her yaş grubu tarafından yaygınlıkla sürdürülen davranış biçimine dönüştürmüştü; dijital okuma davranışını günün her saatinde her yerde sürdürülen bir eylem biçimi haline getirmiştir. Dijital okuma ile birlikte insan fizyolojisi bilmediği bir takım davranış kalıplarını geliştirmek veya yeni bazı kalıplara uyum sağlamak zorunlu kalmıştır. Yatay ve dikey eksen üzerinde hareket ederek okumaya yatkınlığı olan gözün, hareketli ekranlar karşısında hareket etmeden okuyan bir davranış sergilemesi, insan fizyolojisinin tanımadığı bir davranış kalıbıdır. Hece ve kelimeleri kalıp halinde algılayan ve görmeyi bu unsurları sırayla sıçrama yaparak okuyan algı ve göz sisteminin, yeni duruma adaptasyonu boyunca sağlık sorunları gözlemlenebilmektedir. Dolayısıyla yeni olan bu durumun sorunlarıyla birlikte incelenmesine gerek vardır.

Diğer yandan, dijital dünyanın yaşamın her alanını çepeçevre kuşatmaya devam ettiği bir gerçektir. Yakın bir gelecekte okumanın çok daha yüksek oranda dijital araçlar aracılığıyla yapılacağı da öngörülen bir hakikattir ve dolayısıyla eğitim sistemlerinin bu duruma şimdiden hazırlanmasına güçlü şekilde ihtiyaç duyulmaktadır. Zira artık okuma, okuma metinlerini uygun yazılımlar üzerinde görüntüleyebilme, görüntülemek için gereken eklentilere sahip olma, erişim ve görüntüleme sorunlarını çözebilme, metne bağlı köprü ve üst verileri yönetebilme

gibi ek becerilere sahip olmayı gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte günümüz eğitim sisteminde öğrencilerin, çok sayıda dijital içeriği uluslararası kimlikleri içinde ve paylaşılabılır veri yönetimi araçlarıyla yönetme ve dijital içeriği kişiselleştirme gibi yeterlilikleri de kazanmasına ihtiyaç vardır. Bütün bu gereksinimler okumanın eğitim sistemleri içerisinde yalnızca harflerden, hecelere, oradan kelime ve cümlelere dönüştürülmesi sürecinden ibaret olmaması gerektiğine; aynı zamanda yeni okuma ortamlarının yapısı ve özelliklerine göre yeniden tanımlanması ve öğrencilere okuma becerisinin, dijital okuma okuryazarlığı ölçütlerine uygun olarak verilmesi gerektiğine de işaret etmektedir.

Günümüzde okuma becerisinin yeni nesle öğretilmesini ve geliştirilmesini zorunlu kılan sorunlardan biri de okuma ortamlarının hızlı, fakat denetimsiz biçimde çoğalması ve internet aracılığıyla kontrolsüz bir biçimde yayılmasıdır. Okurun, bu denetimsiz sahada sağlıklı okuma yapabilmesi için okuma okuryazarlığı becerisi kazanmış bir eleştirel okuryazar olması gerekir. Eleştirel okuryazarlık, bulunan ve edinilen kaynakları doğrulama becerisi gösterme ve okunan herhangi bir konunun farklı görüşlerden de yararlanarak öğrenilmesi başarısıdır. Günümüz okurlarının karşı karşıya kaldığı en önemli sorun, okumayı eleştirel yapamamaktır. Yeni neslin eleştirel okuryazarlık becerisine sahip olmasını sağlayabilmek amacıyla da okuma okuryazarlığının eğitim sistemlerinde müfredatın ana unsurları arasına yerleştirilmesine ihtiyaç vardır.

Okuma eylemi ve kültürü konularında geçmiş ve günümüz arasında büyük oranda farklılaşma yaşanmıştır. Dijital okuma bu farklılığın hem sebebi hem de sonucudur. Bu çalışma dijital okumanın sebep ve sonuçlarını içeren bazı yönlerini üniversite öğrencileri üzerinde irdelemek üzere hazırlanmıştır. Konu hakkında daha önce hazırlanmış olan literatürden ve üniversite gençliğinin okuma ve teknoloji kullanımı konularında durumu ve eğilimleri üzerinde bilinen yargılardan hareketle, çalışmaya öğrencilerin okuma olgusu ile ilgili zaaflarının olduğu, okumayı daha çok teknoloji üzerinden sürdürdükleri ve bu durumu istekli ve bilinçli olarak yaptıkları şeklinde bir sayıltı ile başlanmıştır. Sayıltının bu eksen üzerinde olmasına ise, genel olarak üniversite öğrencileri arasında internet ve sosyal medya kullanımı oranının çok yüksek olması ve her fırsatta akıllı telefonları ile meşgul olmaları neden olmuştur.

Konu ile ilgili katılımcılardan derlenen veriler, söz konusu sayıltıların kısmen doğru olduğunu kanıtlar niteliktedir. Öğrenciler arasında özellikle akıllı telefon ve dizüstü bilgisayar sahipliği oranı ve bunlara paralel olarak internet kullanımı

düzeyi oldukça yüksektir. Kendilerini okuma süresi bakımından orta düzeyli okur tipi içinde görseler de, okuma süreleri üzerinde yapılan gruplandırma sonucuna göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun az okuyan okur tipi içinde yer aldığı görülmektedir. Öğrenciler arasında eğitim zorunluluğu haricinde hiç okumayan bir kitlenin yer alıyor olması, üzerinde düşünülmesi gereken en önemli sorunlardan biridir. Okunan içeriğin ezici üstünlükle sosyal medya olması, sayıtların bir kısmını doğrulayan sonuçlardan biridir. Dijital okuma ortamı ve materyallerinden yararlandıktan sonra, genel olarak okuma süreleri ve kalitelerinde değişme olmadığını beyan etmekte; ancak okuma konsantrasyonlarında azalma olduğunu da ifade etmektedirler.

Bulguların önemli bir kısmı katılımcıların dijital metin ve elektronik kitap ile kâğıt metin ve basılı kitap türleri arasında uygunluk bakımından daha çok hangisini tercih ettiklerini gösteren önerme sonuçlarından oluşmaktadır. Fiziksel reaksiyon önermeleri içinde katılımcıların göz sağlıklarına uygunluk, tutma, taşıma, kullanma ve sayfa çevirme hususlarında kâğıt metni ve/veya basılı kitabı, dijital metne ve/veya elektronik kitaba daha fazla tercih ettikleri görülmektedir. Doğal, eğlenceli, dinlendirici ve kişiye özel okuma ortamı, anlama ve hatırlamaya uygun, hızlı, kolay ve uzun okuma yapılabilen materyal olarak da katılımcılar büyük oranda kâğıt metin ve/veya basılı kitabı tercih ettiklerini ifade etmektedirler. Bu sonuçlar üniversite gençliğinin önemli bir bölümünün sahip oldukları dijital araçları okuma eylemi için uygun ve sempatik bulmadıklarını ortaya koymaktadır. Diğer yandan yüz yüze yapılan görüşmeler sırasında katılımcıların sahip oldukları ve sürekli meşgul oldukları dijital teknolojilerin kendilerine zarar verdiğini, zamanlarını öldürdüğünü dile getirmeleri, dijital olanaklar ile birlikte gelen tehdidin ve tehlikenin farkında olduklarını da ortaya koymaktadır.

Dijital teknolojilerin gelişim seyrine bakıldığında, yeni neslin gelecekte bu olanaklardan daha yoğun bir şekilde yararlanacağı yorumunu yapmak yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. Bu nedenle gençleri her geçen gün dijital dünyaya sürükleyen mecraların cazip olan özellikleri üzerinde daha fazla araştırmalar yapılması ve bu yolla eğitim sistemini ve özelde okuma alışkanlığını güçlendirecek planların geliştirilmesi gerekmektedir.

Geleceğin ihtiyaçlarını dikkate alarak planlanması gereken eğitim sistemlerinde, çocukların ve gençlerin okuma becerilerinin geliştirilmesine yönelik bölgesel ve ulusal düzeyde kararların alınmasına ihtiyaç vardır. Ulusal eğitim sisteminin temel unsuru olarak ulusal düzeyli okuma okuryazarlığı programının

geliştirilmesi ve bu programın diğer kazanım araçlarının merkezine yerleştirilmesi sağlanmalıdır. Günümüz gençliğinin, teknoloji ve internet yoğunluğu içerisinde diğer rollerini göz ardı ederek sürüklendiği; okuma, anlama, ifade etme, raporlama, yazın kazandırma ve paylaşma kültürlerinin gün geçtikçe zayıfladığı bilinmektedir. Geleceğin başarılı toplumlarının potansiyel idarecilerini oluşturan gençlerin, dijital kuşatmaya rağmen okumayı tutku ile sürdüren, okuduğunu bilen ve eleştirel anlayışla rafine eden, bu sayede kendini sürekli geliştiren ve güncelleyen kişiler olmaları umulur. Bu nedenle bireye ve topluma her ortam ve materyal üzerinde okuma yapma, okuma davranışını her ortam ve materyalin özelliklerine uygun olarak sürdürme becerisini kazandırma, geleceği planlama iddiasında olan eğitim sistemlerinin esas amaçları arasında yer almalıdır.

KAYNAKÇA

- Asutay, Hikmet ve diğerleri. "The New Reading Types Occurring As A Result of Changing Youth Cultures." *The International Journal of Research in Teacher Education* 7.1 (2016): 28–39.
- Baron, Naomi S. "Do Mobile Technologies Reshape Speaking, Writing, or Reading?" *Mobile Media & Communication* 1.1 (2013): 134–140.
- . *Words Onscreen: The Fate of Reading in A Digital World*. New York: Oxford University, 2016.
- Binkley, Marilyn ve diğerleri. *PISA 2018 Reading Literacy Framework*. OECD, 2017.
- Cook, Anne E., Jennifer G. Halleran ve Edward J. O'Brien. "What is Readily Available During Reading? A Memory-Based View of Text Processing." *Discourse Processes* 26.2–3 (1998): 109–129.
- Cunningham, Anne E. ve Keith E. Stanovich, "What Reading Does For The Mind." *American Educator/American Federation Of Teachers*. Spring/Summer (1998). Web. 23.9.2017.
- Çakın, İrfan. "Müteferrika Matbaası'nın Düşündürdükleri ve Avrupa'da Basımcılığın Etkileri: Gelecek İçin Geçmiş Anlamak." *Bilgi Dünyası* 5.2 (2004): 153-167.
- Gottfried, Jeffrey ve Elisa Shearer. "Americans' Online News Use is Closing in on TV News Use." *Pew Research Center*. Web. 7.9.2017
- Güneş, Firdevs. "Kağıttan Ekranı Okuma Alanındaki Gelişmeler." *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5.1 (2016): 1–18.

- . "Öğrencilerde Ekran Okuma ve Ekranik Düşünme." *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7.14 (2010): 1–20.
- Liu, Ziming. "Digital Reading." *Chinese Journal of Library and Information Science (English edition)* 5.1 (2012). Web. 22.9.2017.
- . "Reading Behavior in The Digital Environment: Changes in Reading Behavior Over The Past Ten Years." *Journal of Documentation* 61.6 (2005): 700–712.
- Liu, Ziming ve Xiaobin Huang, "Reading on The Move: A Study of Reading Behavior of Undergraduate Smartphone Users in China." *Library & Information Science Research* 38.3 (2016): 235–242.
- Maden, Sedat. "Ekran Okuma Türleri ve Türkçe Öğretmeni Adaylarının Ekran Okumaya Yönelik Görüşleri." *Dil ve Edebiyat Eğitim Dergisi* 1. 3 (2012): 1–16.
- Odabaş, Hüseyin. "Kitap Okumadan Dijital Okumaya: Okuma Kültüründe ve Davranışında Gözlemlenen Değişimler." *Bilişim Teknolojilerinin Bilgi Merkezlerine ve Hizmetlerine Etkileri*. İstanbul: Hiperyayın, 2017. 277-292.
- Reading in The Mobile Era: A Study of Mobile Reading in Developing Countries*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2014. Web. 30.9.2017.
- Sangkaeo, Somsong. "Reading Habit Promotion in ASEAN Libraries." *Reading Habit Promotion in ASEAN Libraries*. 65th IFLA Council and General Council and General Conference, Bangkok, Thailand, 1999.
- Shimray, Somipam R., Chennupati Keerti ve Chennupati K. Ramaiah. "An Overview of Mobile Reading Habits." *DESIDOC Journal of Library and Information Technology* 35.5 (2015): 343–354.
- Snow, Catherine E. *Reading For Understanding: Toward An R&D Program in Reading Comprehension*. Santa Monica, CA: Rand, 2002.
- Soroya, Saira ve Kanwal Ameen. "Reading Trends of Youth in Pakistan: A Pilot Study." *Pakistan Journal of Information Management & Libraries (PJIM&L)* 17 (2016): 86–96.
- The American Press Institute. (2014, 17 Mart). "The Personal News Cycle: How Americans Choose To Get News." *American Press Institute*. Web. 13.1.2018.

Tveit, Åse Kristine ve Anne Mangen. "A Joker in The Class: Teenage Readers' Attitudes and Preferences to Reading on Different Devices." *Library & Information Science Research* 36.3-4 (2014): 179-184.